
Готуємо майбутнього вчителя-словесника
УДК 378.016:821.161.2

Вивчення діалогії Семена Скляренка «Святослав» і «Володимир» у вищій школі Історичні й літературні діалоги

Світлана Жила,
*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри української мови і літератури
Чернігівського національного педагогічного
університету імені Т.Г.Шевченка*

У статті розглянуто ефективність проведення історичних і літературних діалогів під час вивчення діалогії Семена Скляренка «Святослав» і «Володимир» у вищій школі.

Ключові слова: романи «Святослав» і «Володимир», історичні, літературні діалоги.

На філологічних й історичних факультетах університетів вивчається діалогія Семена Скляренка «Святослав» (1958) і «Володимир» (1961). З цими творами в історії української літератури пов'язане відродження, а згодом і розвиток історичного роману в Україні. Як відомо, після смерті Й. Сталіна розпочався процес активного національно-мистецького розвитку, й Семен Скляренко подарував своїм сучасникам українські історичні романи як форму пізнання минувшини. Його полотна присвячуються епосі Київської Русі X—XI століть: досліджується суспільний устрій рідної землі та її сусідів, прикметні риси політичного ладу молодій державі, її духовної культури, внутрішньої і зовнішньої політики жінки-правительки Ольги, князів Святослава, Володимира, візантійських імператорів Костянтина VII Порфирородного, Романа II, Никифора Фоки, Іоанна Цимісіяха, Василя і Костянтина, болгарських кесарів Симона, Петра, Бориса, Романа, варязьких конунгів,

печенізьких каганів Курі, Ілдея (допомагав Святославу у битві з Іоанном Цимісієм), Кучука, хана Родмана.

Джерелами, що дали поштовх до написання романів «Святослав» і «Володимир», стали фольклорні, етнографічні матеріали, «Повість врем'яних літ», «Слово о полку Ігоревім», «Слово про закон і благодать» Іларіона, «Слово Данила Затворця», «Історія Лева Диякона», матеріали до тритомного словника давньоруської мови І. Срезневського, а також монографії багатьох-багатьох істориків, зокрема найновіші дослідження академіка Б.Д. Грекова «Киевская Русь» (1953) і М.В. Левченка «Очерки по истории русско-византийских отношений» (1956). На сторінках цих книг літературознавець В.Чумак, який працював у домашній бібліотеці С. Скляренка, знайшов багато цікавих поміток; він же засвідчив, що в архіві письменника зберігається 21 загальний зошит виписок із історичних джерел.

Довго й плідно працював письменник і на підставі пильного вивчення фольклорних, історичних, етнографічних матеріалів створив великі полотна, в яких буяє джерельний нурт стихії Київської Русі X– XI століть. С. Скляренко багатогранно і багатобарвно змальовує епоху, зосереджуючи увагу на провідних явищах і тенденціях життя періоду розкладу родового ладу й утвердження феодальних відносин, на розквіті язичництва, на впровадженні християнства і його ролі, зростанні могутності Київської держави. «Святослав» і «Володимир» справді великі полотна не тільки за кількістю сторінок; вони великі, бо відслонюють перед читачем історичну панораму життя Київської Русі X– XI століть: тут змальовуються і картини обробітку землі – важкі, бо треба було визволяти від лісу, а потім випалювати коріння дерев – і тільки тоді орати й сіяти; і збирання важкої червонуватої руди в болотах і на кручах, обпалювання, а потім варіння в домніях заліза; і сцени полювання на звіра, яке забезпечувало населення певною мірою м'ясом, шкірою та хутром; інші промисли – бортництво, рибальство, процвітання різних ремесел: гончарство, ковальство, ткацтво; мальовничі походи руських воїв і масштабні монументальні картини зіткнень княжої дружини зі Степом.

Літературне трактування історичної панорами життя Київської Русі X– XI століть відзначається науковістю, поліфонічністю. Історичні картини життя Київської Русі: величні, славні, трагічні, часто експресивні, створені Семеном Скляренком, організовані так, щоб впливати на читача з особливою емоційною і моральною силою. Романи вражають концентрацією оголеного драматизму життя наших предків, які вели часті війни з різними завойовниками, відкритістю глобальних проблем, пов'язаних з міжкнязівськими чварами й кровопролиттями, хрещенням Русі, зв'язками давньоруської держави з Західною Європою, Візантією, Болгарією, країнами східних земель. Розповідні ряди тексту про побут, звичаї, психологію давніх русичів чергуються з майстерними діалогами, «ігровими» сценами, які так і просяться для театральних вистав чи екранізацій. У епіко-розповідний світ діалогії влітаються елементи драми: сцени трагічного кохання Малуші й Святослава, розлуки Володимира й Рогніди, непорозуміння Володимира Великого зі своїми дітьми тощо.

Письменник не залишається на позиції безстороннього реставратора сивої давнини; у нього є своя концепція історії Київської Русі часів Святослава і Володимира, яка ґрунтується на історичній об'єктивності.

Семен Скляренко не тільки малює, реставрує, але й витлумачує історію величної Київської Русі. Моральні й суспільні проблеми, підняті письменником у романах, виходять далеко за історичні рамки. Щоправда, автор згущує фарби, коли показує зародження класових відносин у суспільстві, певне осучаснення матеріалу помітне в образах братів Микули, Бразда і Сварга (зокрема в надто чіткій «класовій» логіці їхніх розмірковувань).

Працюючи в межах соціалістичного реалізму, письменник відходить від розгляду подій крізь релігійну призму, сміливо і впевнено долаючи ту межу, якою літописці-християни поділили історію на два періоди: язичницький, коли руський народ перебував у повній темряві й невігластві, і християнський, який приніс світло високої духовності й культури в його життя; показує інше обличчя християнства, характерними рисами якого є жага збагачення і влади, християнства як опори правлячої верхівки і надію простого народу знайти щастя хоча б у іншому житті.

Семен Скляренко виявив неабияку майстерність сюжетної, фабульної побудови діалогії; обидва романи мають спільних персонажів. Перед читачами встає ціла галерея як історичних, так і вигаданих героїв – оригінальних індивідуальних характерів у всій їхній складності й суперечності. Ця діалогія не тільки про князів і княгинь, імператорів і імператриць, бояр і бояринь, а й людей праці (вої у нього теж люди праці й поту, вони «ішли на рать, як на труд...», Микула, скажімо, був у поході протягом п'яти років), про мудрість любові, силу терпіння і високість слов'янської душі.

У підмурівку сюжетно-композиційної будови романів «Святослав» і «Володимир» лежить конфлікт між Київською Руссю та візантійськими і болгарськими правлячими верхівками, що ускладнюється низкою інших суперечностей: між почуттям громадського обов'язку і прагненням до особистого щастя центральних персонажів, між панівною феодальною «горою» та смердами, ремісниками, гриднями тощо.

Літературознавці досить детально проаналізували романи Семена Скляренка «Святослав» і «Володимир». Академік Олександр Білецький написав передмову до першого видання «Святослава» російською мовою 1960 року й післямову до другого видання роману «Святослав» у 1961 році. Цей матеріал увійшов у збірник О.І. Білецького «Літературно-критичні статті» (1990) під назвою «Семен Скляренко та його роман «Святослав». У статті аналізуються основні тенденції роману С. Скляренка.

Післямову до російського видання роману «Володимир» (1963) написав Максим Рильський; її вміщено у книжці літературознавчих та критичних статей поета-академіка «Слово про літературу» (1974). М.Т. Рильський відзначає твір про славетного князя-воїна, про його оточення та епоху як сильний за художніми якостями.

Валентина Шишло у книжці «Творчий шлях Семена Скляренка» (1969) запропонувала характеристику історичних романів про Київську Русь X– XI століть «Святослав» і «Володимир», в якій ствердила, що вони розширюють тематичні обрії українського історичного роману і продовжують прекрасну традицію переосмислення минулого з позицій сучасності.

Василь Чумак у літературно-критичному нарисі «Семен Скляренко» (1972) цілий розділ «З сивини віків» присвячує дослідженню історичної діалогії «Святослав» і «Володимир», в якому формулює причини, аналізує детально джерела написання історичних полотен (працював у домашній бібліотеці С. Скляренка, опрацював його архіви), характеризує сюжетні схеми романів, зіставляє із сюжетною канвою Початкового літопису, складні обставини і тенденції епохи, умови, в яких народжувалася наша прабатьківщина. Автор особливо увагу звертає на те, як випишує прозаїк образи своїх героїв – Ольги, Святослава, Володимира, Микули, Малуші, Рогніди, як осмислює і розкриває взаємозв'язки історичної особи й суспільства, як проникає в психологію дійових осіб.

У літературному портреті «Семен Скляренко: Нарис життя і творчості» Михайло Грицай також детально аналізує найвидатніші досягнення історичної романістики про епоху Київської Русі – діалогію «Святослав» і «Володимир», відзначаючи історичну достовірність, правдивість, художню довершеність зображуваних подій та широке, добре виписане соціально-політичне й культурно-релігійне тло, тогочасний побут, звичаї, мову доби.

Сучасний літературознавець Михайло Слабошпицький у статті «Пролог до теми і започаткування

традиції (Історичні романи Семена Скляренка)» стверджує, що до Семена Скляренка життя Давньої Русі було «майже не освоєним тематичним материком в українській радянській літературі» і тому діалогії передувала копійка підготовча робота з вивчення соціально-політичної карти тогочасної Європи, вірувань, звичаїв, побуту Русі, Візантії, Болгарії й створення концепцій образів Святослава й Володимира. Михайло Слабошпицький аналізує композицію обох романів, концепції образів київських князів.

На нашу думку, діалогію Семена Скляренка «Святослав» і «Володимир» доцільно розглянути на двох семінарських заняттях, оскільки українська історична проза є найвпливовішою силою в осягненні історичного минулого нашого народу, у пізнанні його історичних злетів і трагедій. Скляренкові тексти мають необмежені можливості для дослідницької роботи, пошуків і знахідок, для дискусій.

Подаємо орієнтовний план семінарського заняття

«Романи Семена Скляренка «Святослав» і «Володимир» (розрахований на 4 години).

Мета: прочитати романи Семена Скляренка «Святослав» і «Володимир», довести, що ці твори є визначним ідейно-мистецьким досягненням української історичної романістики, яке свідчить про зрілість майстра, спроможність нашої літератури освоювати найвіддаленіші епохи минувшини, висувати і стверджувати образно сміливі наукові гіпотези, пов'язувати вітчизняну історію з історією людства. Проаналізувати тенденційні хиби діалогії.

План

1. Історія створення діалогії «Святослав» і «Володимир».

2. Жанр.

3. Сюжетна схема роману «Святослав»:

а) «Княгиня і рабін»;

б) «Над морем Руським».

Поліцентричний роман. Композиційні центри, навколо яких розвиваються події (життя старійшини Анта та його дітей Микули, Бразда, Сварга і їхніх сімей; Ольга – Малуша; Святослав – Малуша; Святослав – Уліб; Ольга – візантійський імператор Костянтин; Малуша – гридень Тур; Роман II – його дружина Феофано; парикомомен Василь – Феофано; імператор Костянтин VII – Василь; Іоанн Цимісхій – Феофано, каган Болгарії Петро – Святослав та інші).

4. Літературне трактування історичної панорами Київської Русі. Образ стародавнього Києва.

5. Діяльність княгині Ольги. Історична довідка.

6. Концепція образу княгині Ольги за романом «Святослав». Порівняти з образом княгині Ольги за «Повістю врем'яних літ» і агіографічною літературою.

7. Характеристика князя Святослава (р.н. 942 – р.см. 972). Історична довідка.

8. Образ Святослава за дослідженням Скляренка-митця і Скляренка-науковця.

Концепція образу. Письменник спростовує застарілі погляди і концепції на діяльність князя Святослава як жорстокого напівдикуну, грабіжника, завойовника, вождя бродячої дружини. У нього Святослав визначний політичний діяч і воєначальник Київської Русі, який прагнув до справедливого розв'язання складних міжнародних проблем і відносин між державами; руський воїн – патріот, борець за єдність і славу Вітчизни.

Образ князя Святослава за «Повістю врем'яних літ»: спільне і відмінне в романі.

9. Роман «Володимир» – логічне продовження задуманої С. Скляренком трилогії. Сюжетна схема

роману «Володимир»: «Син рабіні», «Василевс», епілог «У Берестовому». Образ князя Володимира. Трактування образу Володимира літописцем «Повістю врем'яних літ»: спільне і відмінне.

10. Образ Микули: соціальні, етичні, емоційні плани.

11. Образ Малуші – «найпривабливіший жіночий образ в романі».

12. Образ Рогніди: літературна версія Семена Скляренка.

13. Образи героїв діалогії С. Скляренка у різних місцетвах.

14. Мова діалогії.

Подаємо на допомогу викладачам літератури орієнтовні вікторини за романами Семена Скляренка «Святослав» і «Володимир».

Вікторина за романом С. Скляренка «Святослав»

Скільки років прожив та від чого загинув Ант (батько Бразда, Сварга, Микули)? (Прожив 100 років, а загинув від стріли печеніга на полюванні).

Про якого із своїх синів розповідає княгиня Ольга:

«Білолиций, з рум'янями на щоках, з темним хвилястим волоссям і такими ж темними чорними бровами, карими ласкавими очима, цей син був слухняний, запобігливий, тихий, і коли б не хлоп'ячий одяг, його можна було б прийняти за дівчину.» (Про меншого сина Уліба).

Хто дає поради, як боротися з печенігами під час першого походу князя Святослава? (Асмус).

Чому Добриня вирішив забрати сестру Малушу? (Бо у Любечі її чекала зла доля, коли не мала вона посагу. Так вирішив Добриня).

Яке ставлення до християнства Бразда? («Християни – погани, не Богу моляться – дереву, пісні їхні грецькі, і самі вони аки гречини...»).

Хто передав ключі від ключниці Малуші? (Княгиня Ольга, після того, як померла Ярина).

Яке перше враження Малуші від Святослава? (Вона його боялася за строгість).

Кому із синів віддала княгиня Ольга престол під час поїздки до Константинополя? (Святославу).

Які «свої» закони впровадила княгиня Ольга для купців і торгівців, прибувши на Золотий Ріг? (Відмова від слябного, не дозволила своїм купцям їхати на торг, а сама купила всі їх добра).

Чи погодилася княгиня Ольга виконати імперський церемоніал? (Ні, бо вона приїхала не як посол, а як руська княгиня).

Чому Феофано і Василь хочуть убити імператора Костянтина VII? (Щоб посісти престол).

Під час якого дійства Святослав зізнався в коханні Малуші? (На святі Івана Купала).

З якою метою княгиня Ольга приїхала до Константинополя? («...укладати ряд, аби-сьми могли торгувати тут, а гречани в нас і аби я могла взяти в них науку...», укласти мир між Візантією і Руссю).

Де відбувалися таємні зустрічі Малуші і Святослава? (У Малушиній хижі).

Мета приїзду княгині Ольги до Болгарії. (Щоб «ствердити і укласти ряд: ще хто нападе на Болгарію – Русь захистить її, ще нападе на Русь – матиму я болгар за спільників і друзів...»).

Для чого княгиня Ольга забирає дочку Таксона Ількідо до Києва? (Щоб та стала її невісткою).

Чому княгиня Ольга не дозволяє Святославу одружитися на Малуші? (Бо різний соціальний стан і Гора не дозволить).

Від кого княгиня Ольга дізнається про непразну Малушу? (Від Пракседа).

Кого звинувачує Малуша у їхньому коханні з Святославом? (Купайла, бо він їх обох звабив).

Куди виїжджає Малуша? (До села Будутин).

Як склалася доля Святослава після від'їзду Малуші? (Він одружився, мав дітей і став князем).

Чому Добриня має забрати Володимира до княжого двору? (Бо він майбутній князь і має бути біля князів).

Проти кого збирався іти на рать Святослав зі своєю дружиною? (На ромеїв).

Хто вбив імператора Никифора і з якою метою? (Іоанн Цимісхій, щоб сісти на престол).

Що сталося з Феофано, коли на престол сів Іоанн Цимісхій? (Він її відправив подалі від імперського двору – у Вірменію в монастир).

Останнє слово княгині Ольги. (Знайти Малушу, бо вона сильніша за княгиню).

Що просять мужі новгородські від Володимира? (Стати їхнім князем).

Чому Малуша вирішує покінчити з життям? (Бо не може бути з сином).

Що врятувало Малушу від самогубства? (Християнська церква).

Назвіть ім'я, яким охрестили Малушу. (Марія).

Яка доля спіткала Святослава у бою? (Помер: «зламаний спис упав на землю»).

Як називається перша книга роману «Святослав»? («Княгиня і рабиня»).

З чого починається роман? (З опису старійшини Любеча Анта, його життя, звичаїв).

Хто з синів любив Анта найбільше? (Син Микула).

За що княгиня розгнівалася на Ярину? (За те, що вона пролила вино на білу скатертину).

Хто такий Оскол і який подарунок зробив йому князь Ігор? (Оскол – князь Чернігова, а Ігор йому і подарував Чернігів).

Хто визначав людську долю і чому княжичі — щасливі люди, за тодішніми віруваннями? (Перун. А щасливі тому, що захищають рідну землю і їм уже все готове у вирії).

Про що згадує Ярина, сидючи на порозі своєї хлівини? (Про своє минуле, про молоді літа, свою красу, силу, кохання).

Що дорогою побачила вперше в житті Ольга? (Вона побачила море і весь час ним милувалася).

Як звали імператора Константинополя? (Костянтин VII Порфіродний).

Де зупинилася княгиня у Візантії? (В монастирі Мамонта).

З ким одружився син імператора Роман? (З донькою шинкаря Феофаною. Він її кохав, до того ж вона була від нього вагітна).

Скільки днів пливли лодії княгині Ольги до Константинополя? (Більше 40 днів).

Як називалася столиця Візантії? (Константинополь – Царгород – Візантійон – Новий Рим Східної імперії).

Коли відбувся перший прийом княгині Ольги у Великому палаці Константинополя і скільки часу проминуло відтоді, коли вона з лодіями своїми стала на Суді? (9 вересня 957 року. Багато часу).

Коли відбулася повторна аудієнція Ольги у Костянтина, скільки часу пройшло відтоді, як княгиня виїхала з Києва? (18 жовтня, в неділю, 957 року. Через півроку після того, як княгиня Ольга виїхала з Києва, й через 83 дні після того, як руські лодії стали на Суді (затока Золотий Ріг).

Кого Малуша зустріла вночі, йдучи вслід за пущеним по воді вінком? (Князя Святослава).

Що сталося між княжичем і Малушею купальської ночі? (Провели ніч разом).

Про кого пише автор: «І вся вона ніжна і тендітна, дуже тонка з невисокими грудьми, вузькими стегнами, білою шкірою, кількома родимками на ногах»? (Про Предславу).

Чому Святослав не може бути з Малушею? (Тому що він повинен за наказом княгині одружитися з угорською князівною).

Як Малуша потрапила до Києва? (Її привіз брат Добриня під щитом).

Де почала жити Малуша в Києві? (У голубнику).

Кому сподобалась Малуша? (Туру, другу Добрині).

Як Малуша потрапила до княжого терема? (Допомогла служниця княгині Ярина).

Чому Малуша почала працювати в стравниці? (Тому що Ярина була вже стара і знесилена).

Що взяв Сварг після смерті батька та як він збагатів? (Він забрав собі кузню. А розбагатів за рахунок того, що всі люди йшли до нього в кузню по допомогу).

Що трапилося з землею Микули в лісі, яка дісталася йому від батька? (Її забрав собі волостелин Кожема).

Що трапилося з Яриною, коли вона захворіла? (Перший раз вона одужала, але потім ще тяжче захворіла і померла).

Ким призначено Малушу після смерті Ярини? (Ключницею. Вона почала жити в хлівині, де жила Ярина).

Хто такий Путша та яка його роль у теремі? (Путша – це служник, він колов дрова та порався біля вогню).

Про кого так пише автор: «Ззовні здавалась ласкавою й теплою, а насправді була холодна й жорстока. Вона багато обіцяла, але мало давала»? (Про княгиню Ольгу).

Як у романі називається Чорне море? А Балтійське? (Руське, Понт Евксінський (Гостинне море), Понт Акінський (Негостинне море); Крижане).

Хто поїхав з Малушею до села Будутин? (Її брат Добриня та його товариш Тур).

Що було золотим знаком київських князів? (Булава).

Вікторина за романом Семена Скляренка «Володимир»

Як змінилася зовнішність Микули після походу? («Хіба міг він знати, що був зовсім не таким, як колись, — волосся на голові посивіло, тіло й обличчя затагли зморшки, очі вицвіли, червоні шрами на чолі й поготів змінили його»).

Яка була пора року, коли Микула повернувся з походу? («Навкруг буяла весна, на очах росли, наливались, цвіли трави...»).

Про що дізнається Микула в Києві від ремісників з передграддя і нищих людей з Подолу? («немає ладу між... братами» Ярополком, Олегом і Володимиром).

Що привезли з собою вої Святослава? (Меч та щит князя).

Хто відвідав Микулу на лодії в Почайні темної ночі? (Донька Малуша і Тур).

Що принесли вони воїну Микулі? (Принесли поїсти; платно, нову сорочку й ногавиці).

Кому належать слова: «чоловіче, твоя дочка Малуша померла, «втонула вона в Дніпрі...»? (Малуші).

Скільки років не був Микула у рідному Любечі? (5 років провів у походах на чужині).

Які зміни сталися в рідному селі за цей час? («Це вже був не виселок з роду, звідки виходив Микула на рать, а велике селище, цілий город». З'явився терем

його брата Бразда, терем брата Сварга біля знайомої Микулі з давніх часів корчениці (кузні) й інші тереми. Бразд став посадником князя Ярополка).

Хто часто приходив уві сні до Микули? Чи це турбувало його? (Батько Ант, «...радів, що душі прашурів його не забувають»).

За якою роботою застав Микула свою дружину Вісту, як увійшов у село? («високо закидаючи над собою важкий рискаль, вона розбивала суху землю»).

Що приніс Микула з далеких походів у ромейську землю? (Меч, щит, торбинку на плечах, де був вузлик із зернами гречки).

Що побачив на рідному обійсті Микула? («Хижу, яка ще глибше вросла в землю», «поламаний віз», «іржавий леміш рала»).

Сцена зустрічі з братами Браздом і Сваргом. Кому належать слова?

– «Руська земля не така нині, як допреже. Князь князеві вже не брат, хоч і одного вони роду, що ж робити нам, простим людям?» (Браздові).

– «Братів нині вже немає, багатий багатому нині також ворог». (Сваргові).

– «Купу я до брані взяв у Бразда, думав, що кров'ю сплатив її. А він каже: «Віддай!» Чим же я йому купу цю віддам?» (Микулі).

Опишіть сцену допомоги воям Володимира. («Багато людей з Любеча, всієї Остерської Волості й інших волостей кинулись з мечами, луками й просто кілками взап'ять Ярополку»).

Які почуття охопили князя Володимира, коли він зайшов до хижі Микули? («Дивні, незрозумілі почуття...»).

Із якими словами звертається Микула до Володимира? (– Такий, як і батько твій Святослав! Любий ти мені, княже Володимире... Кланяюсь тобі!...).

Як було поховано Микулу? («По старому покону... – як воїна і старійшину – з мечем, щитом і золотою гривною»).

Чи зібрав Микула посіану ним гречку? (Ні! Після бою він доповз до своєї ниви..., «в рідну гречку». «О, яка чудова була ця гречка, як солодко вона пахла, як тихо, принадно гули бджоли...»).

Чому сварга між князями Ярополком і Володимиром не обминула Любеча? (Любеч розташовувався на Дніпрі. Біля нього відбувалася січа між воїнами Ярополка й Володимира. Любеч обслуговував князя Ярополка: варив крицю, кував мечі, залізця для стріл, сокири, списи, сулиці; рубали ліс, возили колоди до Дніпра, будували десятки лодій).

Кому належать слова: «...допреже всього Святослав беріг честь отчини, боровся не з землями, а з ворогами Русі.»? (Микулі. «Микула ніколи ще не говорив так, як цієї ночі, але, може, він заради того й прожив свій вік, щоб сказати це людям»).

Який скарб беріг Микула протягом свого життя? («Правда – то є мій скарб...»).

За що повів воювати нищих людей Любеча Микула? (За Володимира – князя! За старий закон і покон! За рідну землю й нашу віру!).

Що змусило князя Володимира просити шлюб із Рогнедь у князя Регволда? Любов? Зухвалість? («Любов? Ні, він не міг полюбити Рогнедь, сидючи в Новгороді. Зухвалість? Ні, Володимир і цього в гадці не мав. Син рабині хотів відчутти себе людиною, князем, та ще хотів добра для рідної землі»).

Яку образу вчинили новгородським послам люди Регволда? («Стригли бороди»).

Яку «образу клали» полотські князі на Володимира? («Князь Регволд велів нам переказати,

що дочка його Рогнедь не хоче роззути робочича, сина рабині...»).

Чий це портрет?

«Вона стояла посеред світлиці – висока, струнка, темне платно облягало тонкий стан і високі груди, обруч на голові туго стягував волосся, що нагадувало нитки золота і нібито аж світилося;... як жінка півночі, мала голубі очі кольору морської води, дрібні її зуби були сліпучо-білі, вся вона була дужа, міцна, засмагла, але водночас напрочуд чарівна, красива, і Володимир на якусь хвилину навіть замилувався нею – зухвалою, сміливою». (Рогнедь)

Кому належать слова?

– Ти впився кров'ю і прийшов по дань...

– Ти син рабині і сам трел (раб). (Рогнедь).

– Ти зухвала й горда...

– Тільки в тебе надто кволі руки для того, щоб знищувати руських князів і їхніх воїв. (Володимир).

– А головників покарай... Зроби суд, княже! (Дружинникам).

– Багато смерті наоког... – і не хочу її примножувати... Нехай буде не смерть, а життя – велю всіх головників випустити, нехай ідуть і кажуть, чи справедливі руські люди. (Володимиріві).

Полотська княжна збиралась кинутись на гостре околля безодні в рідному місті. Чому вона цього не зробила? (Князь Володимир «махнув їй рукою на прощання». «Навіщо Рогніді зараз думати про смерть і небо, коли тут, на землі, так принадно пахне весняне повітря, тіло ще тремтить від пестошів, ласки, цілунків, у вухах дзвенить голос: «Прощай, Рогнідо, Я покличу тебе з Київ-города...»).

Хто знайшов міх із золотом і сріблом, який закопав воевода Блуд під грушею на подвір'ї свого терема? (Знайшов Воротислав – боярин, коли руйнував частокіл між дворами).

Кого називатимуть сином двох отців і хто ці батьки? (Дитину Юлії – Святополка; «Ярополк і Володимир, о, в який страшний вузол зав'язала доля їхні імена»).

Хто відвіз Юлію до Херсонеса? (Купець патрицій Феодор Борей весною на світанку, коли вів горішній вітер, довіз до гирла Дніпра, а там дав хеландію, на яку вона поклала свої добра й з охороною добралася до Херсонеса).

Коли приїхала Рогніда і де зустрічав її князь Володимир? (Рогніда виїхала з Полотська, як скресла Двіна, а приїхала, як «буяла весна», «зеленів, бринів молодим листом ліс». У Вишгороді – княжому дворі, фортеці).

Назвіть ім'я сина-первістка Володимира. (Ярослав).

Скільки синів було у князя Володимира? («Було у нього 12 синів: Вишеслав, Святополк, Ярослав, Всеволод, Святослав, Мстислав, Борис, Гліб, Станіслав, Позвізд, Судислав. І посадив Вишеслава в Новгороді, а Ізяслава в Полоцьку, а Святополка в Турові, Ярослава в Ростові, а коли помер старший Вишеслав у Новгороді, посадив у ньому Ярослава, а Бориса – в Ростові, а Гліба в Муромі. Святослава – в Деревях, Всеволода – у Володимирі, Мстислава – у Тмутарокані.» (За «Повістю врем'яних літ.» — С.189).

Назвіть синів князя Володимира за романом «Володимир». Кому із синів він сказав: «Бути тобі сину...князем Тмутаракані, стережи звідси військо мое в Кліматах, буде потреба – покличу, іди в поміч.» (Ярослав, Мстислав, Вишеслав, брати-близнята Всеволод і Ізяслав, наймолодші – Святополк і

Брячеслав. Позвізд помер від моровиці. Святополк – син двох батьків. Мстиславу).

Які землі роздав князь Володимир своїм синам, коли почався розбій у Київській Русі? Чи виправдали сини його довіру? (Новгород – Вишеславу; Полотськ – Ізяславу, Ростово-Суддальську землю – Ярослав; Деревлянську землю – Святославу; город Волин – Всеволоду; Смоленськ – Станіславу; Туров – Святополку (сину Юлії); Мстислав – мав стіл у Тмутаракані (там йому і бути). Ні. «...Володимир згадував цей день і годину, коли думав разом із синами своїми берегти Русь, але забув, що сини вже чужі йому, бо він сам не зумів вберегти та й не беріг своєї родини»).

Як Новгородська земля зустрічала князя Вишеслава? (Раділи, що князь Володимир посилає їм свого сина. «– Будемо служити Вишеславу, – одверто висловились вони (воеводи, бояри – С.Ж.), – а ти, Добрине, клади мости між ним і нами...»).

Назвіть дружину князя Святополка. (Марина – донька князя Польщі Болеслава).

Які землі віддав князь своїм синам Борисові й Глібу? Як прийняли їх ці князівства? (Борису – Ростов, Глібу – Муром. Землі відмовилися їх прийняти).

Кого зустрів Ярослав дорогою до Новгорода у Великій Луці? («...Ярослав зустрів корсту з тілом брата свого Вишеслава. Це була невесела, скорбна зустріч живого з мертвим, надій з тліном»).

Скільки часу їхав Ярослав з Києва до Новгорода? (Більше місяця).

Після смерті Ізяслава (його дружини й сина) кого Володимир призначає князем Полотської землі? (Сина Брячеслава).

Чому Рогніда не могла бачити в теремі зрадливої й підступної ключниці Пракседі? Хто звільнив ключницю від займаної посади? (Бо та повідала Рогніді про зраду Володимира. Володимир).

Кому молиться Малуша за сина свого Володимира й Тура? (Христу й захисниці їхнього роду, милосердній, але дуже могутній богині Рожениці).

Причина хвороби Василевса Східної Римської імперії Іоанна Цимісхія? (Отрута гадюки, яка водиться тільки в одному місці – в Єгипті, у верхів'ях Нілу).

Про кого сказано: «На ложі лежав кістяк, на білому простирадлі витягнуті були висхлі, темні, скручені хворобою руки, вражала голова – облісіла, з вогняно-червоною бородою й вусами, між якими видно було зуби, далі загострений ніс, темні очі, що вогниками блищали в глибоких западинах»? (Іоанн Цимісхій).

Як болгари помстилися кесарю Борису і брату Роману? (Вбили кесаря, а брата взяли в полон).

Якими землями правили сини Святослава? (Ярополк – Києвом; Олег – Древланською землею; Володимир – Новгородом).

Чий це портрет: «Жінка зняла покривало. Князь був вражений, побачивши перед собою надзвичайної краси, ніби витончене обличчя, тонкий ніс, ніжні вуста, рум'янци, що розцвіли на його очах, як пишні троянди, і темні очі, що ніби увібрали в себе грозу полуденних морів, але веселі, іскристі»? (Юлії).

Чому Рогнедь не хотіла Володимира? (Бо він син рабині).

Хто вбиває Ярополка, коли той прибув до Володимира? (Два вояки за наказом Блюда).

Що потягнуло Володимира до хижини Микули? («...його вразив спокій цього куточка. Він не зрозумів, чого зупинився біля порога..., незрозумілі почуття охопили його...»).

Що зробила Рогніда, коли дізналася, що Володимир став імператором і взяв у дружини Анну?

(Вона пішла у монастир, де пізніше й померла).

Хто з дітей Рогніди і князя найбільше тримав злобу на Володимира? (Син Ярослав).

Від кого Рогніда дізнається, що Юлія народила сина від Володимира? (Від ключниці Пракседі).

Остання воля князя Володимира проголошена єпископу Анастасу? («Аще помру, щоб ніхто не видав, де поховане моє тіло»).

Назвати батьків проедра Василя. («син імператора Романа І Лекапіна і слов'янки-рабині, осклоплений своїм же батьком»).

Назвати батьків Анни, дружини Володимира. (Імператор Роман і Феофано).

Хто і кому привіз зелене намисто з Тмутаракані? (Князь Володимир доньці Предславі).

Хто і кому сказав: «На брані я не токмо князь, а й воїн»? (Володимир синам).

Назвати, хто зустрів князя Володимира після його походів на Ітіль-ріку, Кавказ у Києві. (Бояри, мужі ліпші й нарочиті, тіуни й огнищани, вся знать Гори – з жонами й дітьми; кузнеці, гончарі, кожум'яки, сидельники й прості ниці люди, смерди).

Хто підійшов до Володимира в стравниці, а кого з дітей не побачив князь? (Рогніда, донька Предслава, кормилиця Амма; сини Вишеслав, Ярослав, Мстислав, брати-близнята Всеволод і Ізяслав, наймолодші Святослав і Брячеслав; Святополк, син Ярополків; не зустрічали Позвізд і Горислава, бо померли від мору).

Хто зрадив коміта Самуїла Шишмана? (Брат Арон).

Кого залишив Самуїл стерегти сина Арона Іоанна? (Сина Гавриїла).

Анна мала стати чиею дружиною спочатку? (Іоанна, сина Аарона. «Митрополит привіз у жони сину моему Іоанну не сестру імператорів Анну, а якусь гулящу дівку з Константинополя, за що ми її вбили, а митрополита спалили...»).

Історичні й літературні діалоги на семінарських заняттях, присвячених вивченню діалогії Семена Склярєнка, відбуваються в трьох площинах: внутрішньосуб'єктній, міжсуб'єктній, зовнішній (зі світом цінностей наших пращурів). Це унікальна можливість для студентів виявити свою екзистенційну волю й активність, а для словесника – можливість об'єднати майбутніх учителів літератури спільною дослідницькою метою, створити сприятливу атмосферу для співробітництва, дати відчуття радості спілкування, радості спільної творчості, активного обміну ціннісними смислами. Застосування діалогічних методів у процесі вивчення художнього твору сприяє формуванню в студентів таких якостей, як: здатність обґрунтовувати свою позицію й творчо розв'язувати проблемні завдання; здатність до співпраці, толерантність у ставленні до опонентів; уміння аналізувати свої судження, зіставляти їх з точкою зору партнера по спілкуванню. Читання та аналіз історичних романів перетворюється на процес здобуття нового життєвого досвіду – емоційного, соціального, художньо-естетичного.

Досвідчені викладачі літератури розуміють, наскільки важливо, щоб тексти студентами опрацьовувалися ретельно, вдумливо. Багато словесників на семінарських заняттях використовують тести за творами, які виносяться для детального аналізу. Нам найбільше імпонують завдання вікторинного характеру. Часу на перевірку знань тексту йде трішки більше, але вимальовується завжди реальна картина осягнення епічного твору. Образно кажучи, вікторини – це решето, яке відсіює тих, хто тексти не читав, або сприймав їх схематично.

До речі, на філологічних факультетах вищої школи часто практикується ще й перевірка текстів поза семінарами, колоквиумами, на додаткових заняттях, які призначаються студентам. Такий досвід мають викладачі й професори Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, де десятиліттями основна увага приділяється рівню інтелектуалізації і гуманізації філологічної освіти, культурологічній підготовці майбутнього вчителя літератури як засобу формування високої культури майбутніх членів суспільства. На цьому факультеті ustalився закон читати й розуміти кожен текст як текст культури, що приводить до розкриття сутнісних сил майбутнього словесника, його внутрішнього багатства.

Марія Зубрицька, літературознавець, у книжці «Ното legens: читання як соціокультурний феномен» запропонувала продуктивні положення для сприймання мистецтва слова:

«Парадоксальність сприйняття літературних текстів полягає передусім у тому, що художнє комунікування за своєю природою та сутністю є водночас складним соціальним явищем і глибинно індивідуалізованим, особистісно сфокусованим та інтимно зорієнтованим процесом» [4, с.177].

«Художній текст – автономна замкнена і композиційно завершена структура зі складною павутинкою значень...» [4, с.189 – 190].

«Значення тексту виникає на перехресті двох світів: життєвого світу тексту та життєвого світу читача» [4, с.186].

Справді, сприймання тексту не може бути монологом автора чи монологом читача, а їхнім діалогом.

Справжній мистецький твір естетично досвідченого читача завжди вводить у багатомірну просторинь діалогу. Це розмова з автором, розмова з епохою і розмова з собою, зі своїм Я, оскільки під час спілкування із книгою відбувається утвердження свого Я. Діалог перетворюється в полілог, який іде симультанно в різних напрямках і на різних рівнях емоційного співпереживання прочитаного. Можливість такого широкого і багатоканального діалогу забезпечується безумовно особливостями простору книги, які конденсують реальний час і простір, розширюючи їх до непередбачуваних меж в уяві реципієнта. Між об'єктом (твір літератури) і суб'єктом завжди існують реальні відношення, в яких розкриваються різні аспекти художньої одиниці.

Об'єкт, незалежно від того, які мистецькі аспекти його краще проявляються, завжди є єдністю всіх властивих йому якостей. Із еволюцією суб'єкта змінюються і реальні відношення між ним і об'єктом, а отже, і характер осягнення його художніх аспектів. Художній твір виступає по відношенню до реципієнта активно дійовим фактором, бо у його структурі, як правило, наявна програма для організації сприймання. У мистецькому тексті закодвано потенціальну поведінку читача. Починаючи від О. Потебні, літературознавці твердять, що художній твір є спільним витвором письменника і того, хто його сприймає. І. Дзюба, коментуючи роздуми О. Потебні про дію літератури на поціновувача, зазначає: «Відношення між письменником і читачем аналогічне відношенню між тим, хто говорить, і тим, хто слухає. В обох випадках один співчлен не може здобути свого буття без другого» [3, с.548].

Хоч творцем мистецького об'єкта є автор, але реципієнт виступає співтворцем – у процесі читання книги, споглядання картини йому приходиться осягати своїми інтелектуальними й емоційними зусиллями, своїм співпереживанням зображену митцем модель світу.

Український філософ С. Черепанова пише: «Твір мистецтва народжується двічі, спочатку як діяльність художника, а потім у діалозі естетичного співпереживання і співтворчості відбувається таїнство: буття світу щоразу вперше відкривається людині у загальнокультурних архетипах Слова (Логосу), Кольору, Мелодії, Пластики...» [11, с.7].

Друге народження художньої одиниці видається нам, як і С. Черепановій, справді таїнством. Коли студент розшифровує словесні імпульси у художньому творі, то й розпочинається художня взаємодія, яку науковці називають об'єктно-суб'єктною.

Подаємо орієнтовні запитання і завдання до семінарських занять.

Запитання для роздумів

Блок 1. Княгиня Ольга

Княгиню Ольгу історики називають першою «реформаторкою» Київської Русі. Вона, не злязачи з воза чи саней, проїжджає тисячі кілометрів своєю державою, — від Середнього Дніпра, Росі, Сули, Десни, Прип'яті до Новгороду і Пскова – будує нові села й міста, упорядковує збір данини, встановлює норми податків, — «устає», «уроки», «броки», «дані» — аби дружинники не забирали в людей все до останнього хутра, а й лишали мирянам на безбідний прожиток. Розкажіть про ці реформи за романом Семена Скляренка «Святослав».

Як ви гадаєте, чому письменник не вводить у текст твору «Святослав» такі цікаві і творчо вигідні легенди, як помста Ольги деревлянам за вбивство Ігоря? Адже, здавалося б, немає нічого вигіднішого, ніж увести в роман цей цікавий з погляду «читабельності» матеріал літопису.

Чому, на вашу думку, С. Скляренко відкидає літописні оповіді про хрещення Ольги у Візантії та залицяння до неї Костянтина VII Порфіродного, а натомість описує важливі політико-економічні переговори княгині?

Іноді, не маючи достатніх наукових фактів про княгиню Ольгу, автор подає свої гіпотези, які стають у романі переконливою художньою правдою. Назвіть письменницькі гіпотези, які здаються вам особливо правдоподібними.

Прокоментуйте слова княгині Ольги, звернені до імператора Костянтина: «Руські люди не терплять нікого над собою, вони не вміють бути рабами...».

Хто і чому перемагає в моральному двобої «княгині і рабині»?

Російський історик Карамзін так написав про княгиню Ольгу: «перекази нарекли хитрою, церква святою, історія мудрою». А якою ви бачите княгиню Ольгу за романом С. Скляренка «Святослав» і «Володимир»?

Блок 2. Князь Святослав

Прокоментуйте думку канадського історика Ореста Субтельного, посилаючись на роман Семена Скляренка: «Відважний і палкий, прямолінійний і суворий, Святослав був насамперед князем-воїном. Грушевський називав його козаком на престолі, а його бурхливе князювання влучно описував як велику авантюру. Безперервно воюючи, Святослав полюбляв грандіозні й славетні справи. Його слов'янське ім'я, варязьке виховання, кочовий спосіб життя віддзеркалювали поєднання європейського та азійського начал. Його правління ознаменувало апогей ранньої героїчної доби в історії Київської Русі».

Прокоментуйте запис літопису від 964 року фрагментами роману «Святослав»:

«В літо 6472 [964]. Коли князь Святослав виріс і змужнів,

І почав воїв збирати багато і хоробрих,
І сам-бо був хоробрий і легкий, ходячи як барс,
І воєн багато провів.

І возів за собою не возив, ні котлів, ні м'яса не варив,

А тоненько нарізав конини, чи звірини, чи гов'ядини
І, на жару запікаючи, їв.

І шатра не мав, а пітник стелив,
А сідло в головах.

І всі вої його такими були.

І посилав у інші землі, кажучи: «Хочу на ви іти».

Чи правильно зробив Святослав, що між любов'ю і обов'язком обрав останнє?

Чому Семен Скляренко відкидає літописну згадку про те, що з черепа Святослава печенізький каган зробив собі чашу, а змальовує урочистий похорон славетного полководця. Багато прибрану лодію з тілом князя підпалюють і пускають Дніпром. Під брязкіт щитів і мечів, сулиць і копій, вся в огні лодія «князя Святослава покидала землю й випливала в простори небесного, вічного моря... І багатьом з тих, що дивились на лодію, здавалося, що встав князь Святослав, стоїть на лодії, веде її в безмежні простори».

Чи передав куті меду письменник у діалозі між Микулою і Святославом напередодні загибелі князя:

« – То немарно ходили, – з хвилюванням промовив князь, – у далекий похід на ромейв?

– А чому ти запитуєш це в мене, смерда? – дуже просто запитав Микула.

– Я – тільки князь ваш, – відповів на це Святослав. – А ходили зі мною смерди... Їм, а не мені судити, чи немарно ми ходили».

Прокоментуйте думку літературознавця Михайла Слабошпицького про демократизм Святослава:

«Святославів демократизм – не вигадка Скляренка, не літературний «грим» на історичному портреті героя. То була не тільки індивідуальна риса Святослава, а зумовлена багатьма соціально-психологічними причинами закономірність його поведінки. Це вичерпно пояснює автор популярної біографії Святослава (Каргалов Вадим. Святослав. – У кн. Каргалов Вадим, Сахаров Андрей. Полководці Древней Руси. – М., 1985. – С.Ж.) історик Вадим Каргалов: хіба насмілився б візантієць, що століттями жив у приниженні і покірності, заговорити з імператором? І хіба імператорові не видалося б порушенням самих основ вільне спілкування з простими людьми? На Русі – інакше. Люди були вчорашніми вільними ратаями, мисливцями або воїнами родових дружин, і їхній ватажок не міг бути інакшим, ніж князь Святослав».

Блок 3. Князь Володимир

У літописній літературі вказувалося на причетність Володимира до вбивства Ярополка. С. Скляренко інакше трактує взаємовідносини між братами. Чим ви поясните благородність Володимира, який перемагає почуття помсти? Чи погоджуєтесь ви з авторською гіпотезою, за якою Володимир пропонує Ярополку не тільки волю, а й князювання?

У «Повісті врем'яних літ» засуджуються інтимні зв'язки Володимира з дружиною Ярополка Юлією:

« Володимир же заліг із жінкою брата – гречанкою,
І була вона вагітна,
І народився від неї Святополк.

А від гріховного кореня поганій плід буває,
Оскільки була його мати черницею,

А по-друге, Володимир заліг із нею не в шлюб, як прелюбодійник,

А тому і батько не любив Святополка,

Бо був неначе від двох батьків – від Ярополка і від Володимира».

Яку версію взаємовідносин між Володимиром і Юлією пропонує читачам С. Скляренко? Схарактеризуйте стосунки між Володимиром і Святополком за романом.

У «Повісті врем'яних літ» літописець стверджує, що:

«Володимир же був переможений пожадливістю до жінок. Були до нього приведені: Рогніда, що жила на Либеді, де нині село Передславино, вона народила йому чотири сина: Ізяслава, Мстислава, Ярослава, Всеволода – і дві дочки. Від гречанки мав Святополка, від чешки – Вишеслава, а від другої [чешки] – Святослава і Мстислава. Від болгарки – Бориса і Гліба. І наложниць було у нього триста в Вишгороді, триста в Білгороді і двісті на Берестовім в невеликому селі, яке і нині називають Берестове. І був ненаситним у блуді, і приводив до себе заміжніх жінок і дівичь розбещував, бо був жонолюбцець...».

Семен Скляренко зауважував: у літописах князь Володимир осуджується як язичник і возвеличується як християнин. Взаєминам Володимира-язичника з жінками автор дає нове освітлення, ламає встановлену традицію, виставляє нову історичну гіпотезу. Чим відрізняється особисте життя князя Володимира романного від літописного?

Чи можна Київ часів Володимира (980–1015 рр.) назвати «оком всесвіту», «взаємним вузлом» Сходу і Заходу? (Св. Григорій Богослов назвав так Константинополь).

Академік Б. Греков писав, що «християнство, взятє від греків, у той же час не відмежоване від Заходу, стало врешті-решт не візантійським і не римським, а руським». Н. Полонська-Василенко стверджує, що за Володимира в Україні творилася фактично автокефальна Церква, незалежна від Візантійського і Охридського (Болгарського – С.Ж.) патріархів, яка мала дипломатичні відносини з різними країнами.

А що ви можете сказати про християнство, запроваджене Володимиром, використовуючи фрагменти роману С. Скляренка (друга книга «Василевс»)?

Прокоментуйте 8 підрозділ сьомого розділу другої книги «Василевс», присвячений опису храму Богородиці (Десятинний).

Чи переконливим фактом художньої правди є гіпотеза автора щодо стосунків Володимира і Рогніди?

Чи погоджуєтесь ви з думкою Максима Рильського, що «сторінки особистого життя Володимира та близьких до нього людей належать до найбільш захоплюючих і переконливих у романі»?

Чи погоджуєтесь ви зі словами українського критика Олега Килимника, що подружнє життя з Рогнідою, інтимні стосунки з Юлією, шлюб з Анною – все це показано психологічно переконливо?

Прокоментуйте сцену прощання Володимира з Рогнідою (розділ 6, підрозділи 2–3 книги другої «Василевс»). Проаналізуйте підрозділ 6 першого розділу епілогу «У Берестовому» «Прощання князя Володимира з мертвою княгинєю Рогнідою – черницею Анастасією» (назва умовна).

Чи любив князь Володимир Анну? Розкрийте особливості цього шлюбу за романом «Володимир».

Блок 4. Малуша

Для створення образу Малуші письменник скористався скупим повідомленням «Повісті врем'яних літ» під 970 роком:

«В літо 6478 [970]. Святослав посадив Ярополка в Києві, а Олега в Деревах. У цей же час прийшли люди новгородські просити князя: «Якщо не підете до нас, то самі знайдемо собі князя». І рече до них Святослав: «Аби хто йшов до вас?» І відмовилися Ярополк і Олег. І говорить Добриня: «Просіть Володимира». Володимир-бо був від Малуші – Ольжиної любимиці, сестри Добрині, а батьком їм був Малко Любчанин, і був Добриня дядьком Володимира».

Все інше – художній домисел С. Скляренка. Як ви оцінюєте творчу фантазію автора? Чи згодні ви з оцінкою літературознавців, що Малуша – «найпривабливіший жіночий образ» діалогії? Свою думку аргументуйте.

Деякі сучасні історики вважають, що Малуша була донькою древлянського князя Мала з міста Любеча, який очолив боротьбу древлян проти сваволі київського князя Ігоря, що вилася в справжню війну. На правах переможця він прийшов до Києва і зажадав державної корони, але княгиня Ольга заарештувала Мала й утримувала в Любечі в ув'язненні. А дітей його – сина Добриню й доньку Малушу – лишила рабами при своєму дворі. Син Ольги й Ігоря Святослав покохав Малушу. Є версія, що на їхньому весіллі під чужим іменем побував звільнений багатолітній в'язень Мал. Становище його дітей у Києві різко змінилося. Деякі історики вважали Малушу безрідною рабинею і випадковою наложницею Святослава, але історик Д. Прозоровський аргументовано спростував цю тезу. Можливо, в дитинстві Добриня й Малуша займали навіть не становище рабів, а були кимось на зразок почесних бранців. Через якийсь десяток літ їхні ролі при княжому дворі стали зовсім іншими.

Чи змінилася б і як концепція творення образу Малуші, якби Семен Скляренко взяв за основу версію сучасних істориків про Малушу як доньку древлянського князя Мала з міста Любеча?

Підсумкова бесіда за діалогією

Розкрийте язичницький світ праукраїнців за романами «Святослав» і «Володимир». Доведіть, що в Київській Русі склалася складна система язичницьких богів, схарактеризуйте її.

Проаналізуйте складну панораму запровадження християнства у Київській Русі.

Доведіть, що написання роману «Святослав» Семен Скляренко заперечив думку О. Пушкіна: «Тінь Святослава блукає неоспіваною».

Прокоментуйте думку Олександра Білецького: «Ніколи ще в літературі образи Святослава та його оточення, вся епоха X століття не були змальовані так різнобічно й живо, з таким проникненням у психологію дійових осіб і так співзвучно з нашою сучасністю».

Чи можна міркування Ліона Фейхтвангера з післямови до його роману «Лисиці у винограднику» про те,

що автор історичного роману завжди прагне змалювати сучасність: «Він шукає в історії не попелу, а полум'я. Він хоче змусити себе і читача крізь минуле ясніше побачити сучасність» – спроекувати на діалогію С. Скляренка «Святослав» і «Володимир»?

Прокоментуйте думку професора Василя Яременка, використовуючи фрагменти романів С. Скляренка «Святослав» і «Володимир»:

«Український народ має таку високу гордість, що є прямим носієм всієї культури Київської Русі...».

Загальновідомо: історія – вчителька життя. Чого нас навчає давня історія Русі за діалогією С. Скляренка «Святослав» і «Володимир»?

Поміркуйте над роздумами автора передмови до роману «Володимир» Лариси Гуцало: «... є ще один спільний для всіх країв і народів – герой: Час. Це його безконечний плин «і мертвих, і живих, і ненароджених» (Т.Шевченко) землян, бо вогник життя передається від пракореня, від роду до роду, і часточка безмірного минулого живе у кожному з нас».

Література

1. Білецький О.І. Семен Скляренко і його роман «Святослав»// Білецький О.І. Літературно-критичні статті/ Упоряд., авт. приміт. М.Г. Гончарук. – К.: Дніпро, 1990. – С. 219–233.
2. Грицай М.С. З глибин сторіч// Грицай М.С. Семен Скляренко: Нарис життя і творчості. – К.: Дніпро, 1980. – С.117–179.
3. Дзюба І. Читач як естетична проблема у працях Олександра Білецького// Дзюба І. З криниці літ: тритомовик. – К.: Обереги: Гелікон, 2001. – (Сер. «Укр. модерна л-ра»). – Т.2. – С.544–561.
4. Зубрицька Марія. Ното legends: читання як соціокультурний феномен. – Львів: Літопис, 2004. – 352 с.
5. Повесть врем'яних літ: Літопис (За Іпатським)/ Пер. з давньоруської, післяслово, комент. В.В. Яременка. — К.: Рад. письменник, 1990. — 558 с.
6. Рильський М.Т. Семен Скляренко і його роман «Володимир»// Рильський М.Т. Слово про літературу. — К.: Дніпро, 1974. — С. 316 — 319.
7. Сиротюк М.Й. Український радянський історичний роман. – К.: Видавництво Академії наук УРСР, 1962. – С.345–376.
8. Скляренко С.Д. Святослав: Роман: Для серед. та ст. шк. віку// [Вступ. слово М.Ф. Слабошпицького]: Худож. Г.В. Акулов. — К.: Веселка, 1991. — 652 с.: іл.
9. Скляренко С.Д. Володимир: Роман: Для серед. та ст. шк. віку// [Вступ. слово Л.П. Гуцало]; Худож. Г.В. Акулов. — К.: Веселка, 1991. — 539 с.: іл.
10. Слабошпицький Михайло. Пролог до теми і започаткування традиції (Історичні романи Семена Скляренка)// Українська мова і література в школі – 1986. – №9 – С.17– 23.
11. Черепанова С.О. Проблема людини в українському мистецтві: Навч. посібник. – Львів: Світ, 2001. – 296 с.
12. Чумак В.Г. Семен Скляренко: Літературно-критичний нарис. – К.: Рад. письменник, 1972. – С.134–245.
13. Шишло В.С. Зв'язок епох// Шишло В.С. Творчий шлях Семена Скляренка. – К.: Видавництво Київського університету, 1969. – С.84–130 (100–130).

В статье рассматривается эффективность проведения исторических и литературных диалогов в процессе изучения диалогии Семёна Скляренко «Святослав» и «Владимир» в университетах.

Ключевые слова: романы «Владимир» и «Святослав», исторические, литературные диалоги.

The article deals with the effectiveness of the historical and literary dialogues while studying Semen Sklyarenko's dilogy «Sviatoslav» and «Volodimir» in high school.

Key words: novels by Semen Sklyarenko «Sviatoslav» and «Volodimir», historical, literary dialogues.